

АКТУАЛІЗАЦІЯ ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ, ЩОДО ВИВЧЕННЯ ТА ВИЗНАННЯ ГЕНОЦИДУ, ЯК СУСПІЛЬНО-НЕБЕЗПЕЧНОГО ЯВИЩА

Георгій Юрійович ІВАНОВ,

*студент 726 ю., кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”
h.y.ivanov@student.khai.edu*

Науковий керівник: Шинкаренко І., PhD (канд. юрид. наук), професор Національного аерокосмічного університету М.Є. Жуковського “Харківський авіаційний інститут”

У доповіді зроблено аналіз існуючих соціальних, правових та моральних засад виокремлення злочинів, що охоплюються категорією геноцид. Визначено історичні витoki формування поняття геноциду у міжнародному праві та його зміст за національним законодавством України. Автором наголошено на деякі прогалини щодо змісту геноциду у міжнародно-правових угод та конвенцій. Визначено необхідність вивчення геноциду з боку правової науки, що є актуальним напрямком сучасних наукових досліджень в умовах воєнного стану та особливо

Ключові слова: воєнний період, геноцид, міжнародні злочини, міжнародний правопорядок, мир, безпека.

Свобода і рабство, самосвідомість і деспотія, право вибору і нав'язування “свого”, розуміння того що таке добро і зло – це вічні протилежності, які були, є і будуть джерелами усіх конфліктів, ворожнеч та ненависті. І на фоні всього цього будуть жертви та руйнування, будуть страждання та спустошення, буде падіння одного та здіймання іншого.

Війна це не просто вибухи, постріли та смерть, це обов'язкове знищення одного, іншим не тільки фізично, але й духовно, адже головна ціль кожної, кривавої битви це встановлення своєї правоти так, щоб не тільки переможена сторона слідувала за нею, але і її наступники. У війні народів, для нас існує поки лише два шляхи досягнення бажаного, одному з яких людство дало назву: перший шлях це зміна та переосмислення усіх і кожного, а другий шлях це геноцид.

Геноцид це невід'ємна частина людської цивілізації і історії, від самого її початку. Адже, навіть до того, як на землі виникли стародавні організовані держави, роди, клани і племена билися між собою та винищували одне одного з тою самою жорстокістю, з якою й модерні нації атакують і намагаються ліквідувати групи тих, кого вони вважають за ворогів. Через свою природу геноцид ставить під загрозу не лише окремі групи людей на підставі національних, етнічних, расових, релігійних та інших ознак, він також безумовно загрожує міжнародному правопорядку, миру, безпеці, життю усього людства.

Тому на основі вище сказаного може зробити висновок, що вивчення його природи, як і протидія йому є актуальною проблемою минулого і сьогодення. Особливо у момент, коли відбувається руйнування українських міст та масові вбивства у окупованих громадах, задля побудови “русского мира”, ось що сьогодні робить російська армія під час так званої спеціальної військової операції на території України. Ця агресія та злочини ставлять під сумнів існування не тільки Української Держави, але й всього людства.

За підсумками виявлених злочинів Російської армії на території України Верховна рада прийняла Заяву, що:

“Цілеспрямовані дії з руйнування українських музеїв, історичних пам’яток в Україні, місць богослужіння, знищення українських книг, заборона використання української мови на підконтрольних окупантам територіях - це ймовірна спроба стерти культурні, історичні та мовні ознаки, що є характерними та об’єднують Український народ. Такі дії доводять існування умислу фізичного знищення Українського народу.

Таким чином, зазначені факти в сукупності дають підстави вважати, що дії Російської Федерації під час збройної агресії спрямовані на знищення Українського народу та є геноцидом [1].

У міжнародному праві поняття злочину геноциду з’явилося після Другої світової війни. Ініціатором його появи був юрист Рафаель Лемкін [2].

Рафал Лемкін уперше, термін “геноцид” ввів у своїй праці “Axis Rule in Occupied Europe” (1944), комбінуючи грецьке слово “Genos”, що означає “народ” і латинське “cidere”, яке перекладається як “вбивати”. Сам він зазначає: “...геноцид не обов’язково означає негайне знищення нації. Він, скоріше, означає скоординований план різних дій, спрямованих на знищення суттєвих основ життя національних груп з метою їхнього знищення. Метою такого плану буде розпад політичних і соціальних інститутів, культури, мови, національних почуттів, релігії та економічного існування національних груп, а також знищення особистої безпеки, свободи, здоров’я, гідності та навіть життя осіб, що належать до таких груп”. Тобто, із цього випливає, що геноцид це свідоме вбивство не просто однієї людини, чи кількох, це знищення самого народу цілком, або частково, шляхом винищення національної самосвідомості людей, з метою штучного асимілювання їхньої Батьківщини. [2]

Кульмінацією багаторічних зусиль Лемкіна стало ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН, 9 грудня 1948 року, Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, яка згодом відіграла одну з ключових ролей у прийнятті Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Конвенція, згідно статті II, трактує цей злочин, як такі дії, що здійснюються з наміром знищити, повністю або частково, будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну групу як таку: а) вбивство членів такої групи; б) заподіяння серйозних тілесних ушкоджень чи розумового розладу членам такої групи; в) навмисне створення для будь-якої групи таких життєвих умов, розрахованих на повне або часткове фізичне знищення її; г) заходи, розраховані на запобігання дітонародженню серед такої групи; е) насильницька передача дітей із однієї людської групи до іншої. Карними діями Конвенція визнає: а) геноцид; б) змова з метою геноциду; в) пряме та публічне підбурювання до скоєння геноциду; г) замах на геноцид та е) співучасть у геноциді. [3]

І тут, де були названі основи поняття “геноцид”, у більшості членів суспільства може скластися думка, що усе, що можна сказати про цей злочин, вже було сказано. Насправді це не так.

Сьогодні наша історія здатна навести багато прикладів цього жаху, цих діянь та подій, проте не все сьогоднішнє суспільство хоче визнавати. Усі знають про геноцид індіанців (кінця XV століття), геноцид вірмен в Туреччині під час та після Першої світової війни у період з 1915-1925 роки, геноцид українців в часи “військового комунізму” (1918-1921), голодомору (1932—1933) та у період “Великого терору” (1928-1938), геноцид євреїв в Середньовічній Європі (X-XV століття) та в часи Голокосту (1933-1945), геноцид, скоєний сербами проти боснійських мусульман (1995 року) і т.д.. Проте це все лише поверхня вузького списку, який склали люди, які здобули владу та вплив над рештою. Ще ні разу увесь світ не намагався прирівняти усі свої війни з геноцидом, ще ні разу поняття “геноцид” не прирівнювали з такими подіями, як: спалення спалення Іскоростеня (945 рік), падінням Константинополя (1453 року), Французька революція (1789-1799 років), ядерним бомбардування Хіросіми і Нагасакі, нищівним бомбардуванням Дрездена та взагалі всієї Німеччини у 1945 році.

Звісно, у такі моменти, як і у моменти будь-якої війни, потрібно приймати складні рішення і навряд чи усі ми колись дізнаємось, чи було ці рішення необхідними, чи ні. Проте, якщо світ вже вивів таке поняття, як геноцид, то чому політики, західний світ, переможці Другої світової війни обмежують коло цього злочину звинувачуючи лише ті звірства, які коїли нацисти та комуністи, намагаючись уникнути відповідальності за ті рішення, які вони прийняли у минулому? Вчинене убивство з необхідністю, чи без необхідності це все одно вбивство, як будь-який вибір, який ми зробили. І не можна це приховувати, чи виправдовуватися, чи забувати, адже жертви шляху, який суспільство обрало ніколи не збудять своїх катів, ким би вони не були.

Українські підручники з історії також дуже часто уникають цього поняття, коли справа іде про патріотизм та героїзм нашого народу в минулому. Наприклад відкриваючи сторінки про славетних козаків, діти дізнаються про те якими мужніми борцями за свободу були ці люди, проте дуже рідко згадуються моменти, які здатні показати звірства та геноцид, яке вчиняло козацтво проти мирного населення у момент своїх походів проти османів, татар, поляків. Особливо яскравим прикладом не визнання, того факту, що геноцид вчинявся і нашим народом є наш час. СРСР більше немає, комуністична влада зазнала краху в Україні, ми публічно та яскраво говоримо про події 1932-1933 років, як ті, що були і є геноцидом українського народу, вчинене сталінського керівництва, проте про події 1943-1944, які увійшли в історію під назвою “Волинська різанина” не набувають такого розголосу. Навіть у момент, коли обидві країни, Україна і Польща, визнали цей період у польсько-українських відносинах реальною трагедією, все ж обидві нації і їхні керівники не збираються прирівнювати цей час із часами Голодомору, чи із нацисткою окупацією Польщі та визнати що це був злочин, це був геноцид, який вчинили лідери ОУН та Армії Крайова.

Уся ця проблема у визнанні конкретних злочинів, як тими, що є геноцидом, на мою думку, полягає по-перше в політиці держави, чи держав

на території яких сталася ця трагедія, а по-друге в самій структурі та природі ООН, де не існує ні реальної рівності, ні реальних можливостей протидії цим злочинам. Адже не можливо протидіяти проблемі, допоки не існує розуміння з власником дому та допоки існує влада одних над іншими.

Аналіз практики розгляду справ про геноцид підтверджує дану думку. За КК України встановлено, що суб'єкт геноциду загальний: фізична осудна особа, що досягла 16 років [4], однак за даними справ Югославським та Руандійським трибуналами у 12,5 % випадків суб'єктом геноциду є військовослужбовець, у 62,5 % випадків – службова особа, з них 75 % використовували своє службове становище для вчинення цього злочину. Лише 7.5 % злочинів були вчинені загальним суб'єктом. Це приводить нас до висновку того, що суб'єктами цього злочину переважно стають службові особи та військовослужбовці, які підпорядковуються своєму уряду та керівництву. [5] Також, чудовим прикладом цього аргументу є останні 8 років відносин між Україною та РФ, де ми здатні чітко побачити, що, сьогодні, існує реальна безкарність за геноцид, адже у період з 2014-2022 російська пропаганда прямо та публічно підбурювала усе своє суспільство до скоєння геноциду, при підтримці самої держави, а також злочинно використовувала це поняття з метою виправдати дії російської агресії проти миру та безпеки у світі. Як міжнародні спільноти та великі держави не намагались, все ж вони не здатні були зупинити дії країни, керівництво якої уникало реальної співпраці. Особливо, не можна точно сказати, чи міжнародна спільнота робила все можливе, аби зупинити ворожнечу, яка з кожним роком все більше розпалювалась, оскільки уся консолідація міжнародних сил залежить не від 193 країн, а від п'яти найвпливовіших країн, країн-переможців Другої світової війни, яка вже 77 років як закінчилася. Україна, проти цілісності та народу якої було вчинено злочин, змушена була покладатися в основному на ненадійну міжнародно підтримку, не маючи при цьому ні можливості, ні впливу самостійно це зупинити.

Під кінець, хочу зазначити, що будь-яке нав'язування “свого”, будь-яке бажання іти по шляху меншого супротиву неодмінно приведе нас до конфлікту та війни, “до”, “під час” та “після” якої стоїть геноцид і у такий час тільки від нас залежить як діяти: знищити тих, хто стоїть на шляху до миру вчинивши геноцид, чи змінити їх давши сили тим, хто діє заради миру, де усі рівні. І ми маємо це зрозуміти, якщо і далі хочемо боротися за мир, за свободу, за єдність, за свій зроблений вибір та за право кожного обирати свій шлях.

Таким чином необхідність вивчення геноциду з боку правової науки, є актуальним напрямком сучасних наукових досліджень в умовах воєнного стану та формування ефективних механізмів підтримки міжнародного правопорядку.

Список використаних джерел:

1. Заява Верховної Ради України “Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні”: Постанова Верховної Ради України Про Заяву Верховної Ради України “Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні”, від 14 квітня 2022 року № 2188-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/t222188>.

2. Raphael Lemkin. Genocide. Lexington Books, 2012 г. 416 p.

3. Конвенция о предупреждении преступления геноцида и наказании за него, 9 декабря 1948 года. A/RES/260 A (III). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_155/

4. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25–26. Ст.131 (із змінами та доп.). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T012341?an=911540>.

5. Радомська Д.І. Відповідальність за геноцид в міжнародному кримінальному праві. URL: <https://nau.edu.ua/site/variables/news/2018/5.pdf>